

MỘT SỐ ĐẶC ĐIỂM DỊCH TỄ HỌC VÀ KIẾN THỨC, THỰC HÀNH CỦA NGƯỜI DÂN VỀ SỐT XUẤT HUYẾT DENGUE TẠI HUYỆN DIỄN CHÂU TỈNH NGHỆ AN

Lê Thanh Hà¹, Nguyễn Duy Luật², Nguyễn Văn Quân¹

¹ Trung tâm y tế dự phòng tỉnh Nghệ An; ² Trường Đại học Y Hà Nội

Nghiên cứu được thực hiện tại huyện Diễn Châu, tỉnh Nghệ An từ tháng 7/2008 đến tháng 10/2009.

Mục tiêu: mô tả một số đặc điểm dịch tễ học và xác định kiến thức, thực hành của người dân về phòng chống sốt xuất huyết Dengue. **Đối tượng và phương pháp nghiên cứu:** mô tả cắt ngang trên 1000 người dân bằng bộ câu hỏi bán cấu trúc, và hồi cứu số liệu về bệnh SXH và đặc điểm dịch tễ học từ năm 2001 - 2008. **Kết quả:** số bệnh nhân bị bệnh SXH tại Diễn Châu cao gấp 5,2 lần so với toàn tỉnh, xảy ra quanh năm, tăng cao vào tháng 9, 10. Dịch có tính chu kỳ 2 - 3 năm. Có tới trên 81% người dân biết muỗi vẫn là véc tơ truyền bệnh, nhưng chỉ có 55% người dân có kiến thức trung bình về bệnh SXH. Có trên 87% người dân sẵn sàng tham gia phòng chống bệnh SXH bằng cách loại trừ nơi sinh sản của muỗi. Trên 97% người dân tại Diễn Châu phòng chống bệnh SXH bằng cách nằm màn.

Từ khóa: Sốt xuất huyết Dengue, huyện Diễn Châu, kiến thức, thực hành

I. ĐẶT VẤN ĐỀ

Bệnh sốt xuất huyết (SXH) do muỗi truyền có mặt ở tất cả các vùng nhiệt đới và cận nhiệt đới trên thế giới. Hàng năm trên thế giới có hàng triệu người mắc và hơn chục nghìn người chết vì bệnh này. Bệnh có thể xảy ra ở mọi đối tượng, đặc biệt là những người sống trong vùng nhiệt đới đông dân cư. Theo Tổ chức Y tế Thế giới, năm 2007 hầu hết các nước Đông Nam Á đã xảy ra dịch sốt Dengue/sốt xuất huyết Dengue (SD/SXHD) với 268525 trường hợp mắc bệnh và 1325 trường hợp tử vong.

Tại Việt Nam, năm 1998 có trên 300000 người mắc và 400 người tử vong [1, 4]. Liên tục từ năm 2000 đến năm 2007 đã xảy ra dịch SD/SXHD với tỷ lệ mắc/tử vong là 454106/552. Riêng năm 2007 đã có 103700 ca mắc với 89 ca tử vong.

Nghệ An là một tỉnh có địa hình phức tạp, khí hậu nắng lắm mưa nhiều, là điều kiện thuận lợi để nguồn bệnh SXH phát triển. Từ năm 1995 trở lại đây các vụ dịch SD/SXHD thường

xuân xảy ra, mỗi năm trung bình mắc gần 500 ca, cao nhất trên 1400 ca.

Hàng năm Nghệ An đều có các báo cáo về dịch SXH nhưng chưa có nghiên cứu chi tiết về bệnh dịch này. Chúng tôi tiến hành nghiên cứu đề tài với mục tiêu:

1. *Mô tả một số đặc điểm dịch tễ học sốt xuất huyết Dengue (SXHD) tại huyện Diễn Châu tỉnh Nghệ An từ 2001 - 2008.*

2. *Xác định kiến thức và thực hành của người dân về phòng chống SXHD tại huyện nghiên cứu năm 2008.*

II. ĐỐI TƯỢNG VÀ PHƯƠNG PHÁP NGHIÊN CỨU

1. **Thiết kế nghiên cứu:** nghiên cứu mô tả cắt ngang kết hợp với nghiên cứu hồi cứu. Thời gian nghiên cứu năm 2009.

2. **Cỡ mẫu và chọn mẫu:** cỡ mẫu điều tra KAP được tính theo công thức:

$$n = Z^2_{(1-\alpha/2)} \frac{p \times q}{d^2}$$

Trong đó: n : Số đối tượng phỏng vấn; p : Tỷ lệ % các đối tượng điều tra hiểu biết về sốt xuất huyết Dengue ($p = 0,5$); $q = 1 - p$; $Z (1 - \alpha/2)$: hệ số tin cậy với mức ý nghĩa = $0,05$; $Z = 1,96$; d : độ chính xác mong muốn $d = 0,07$. Từ công thức trên cỡ mẫu điều tra tính được là 196 (làm tròn là 200). Như vậy, tổng số mẫu cho nghiên cứu là: $5 \times 200 = 1000$ người.

Chọn mẫu được tiến hành theo 3 giai đoạn kế tiếp nhau: (1) Chọn huyện chủ đích huyện Diễn Châu; (2) Chọn xã: theo kỹ thuật chọn mẫu phân tầng (Stratified Random sampling): Chia 39 xã của huyện Diễn Châu thành năm 5 khu vực có đặc điểm về sinh hoạt và sinh thái khác nhau gồm: Vùng núi, Vùng trung du, Vùng đồng bằng, Vùng ven biển, Vùng đô thị, mỗi vùng chọn một xã theo phương pháp ngẫu

nhiên đơn; (3) Chọn đối tượng phỏng vấn theo kỹ thuật chọn mẫu ngẫu nhiên hệ thống.

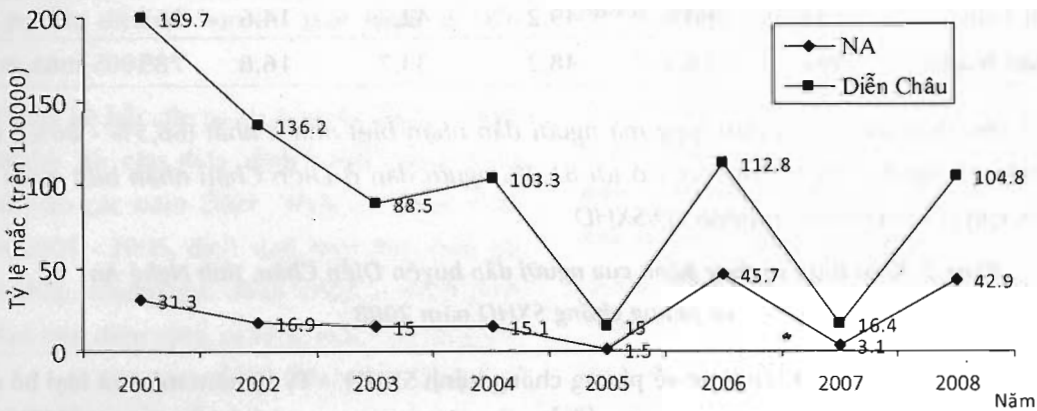
3. Phương pháp thu thập và xử lý thông tin: phỏng vấn trực tiếp theo bộ câu hỏi và điều tra hồi cứu số liệu bệnh SXH từ các báo cáo, sổ sách của Trung tâm YTDP huyện Diễn Châu và Trung tâm YTDP tỉnh Nghệ An từ năm 2001 - 2008, xử lý số liệu bằng phần mềm Epi - Info 6.04.

Kiến thức phòng chống bệnh SXHD được đánh giá bằng 4 mức độ trả lời đúng triệu chứng, đường lây và phòng chống bệnh sốt xuất huyết:

- Rất thấp: Không trả lời đúng câu nào.
- Thấp: trả lời đúng 1 – 5 câu.
- Trung bình: trả lời đúng 6 – 10 câu.
- Cao: trả lời đúng trên 10 câu.

III. KẾT QUẢ

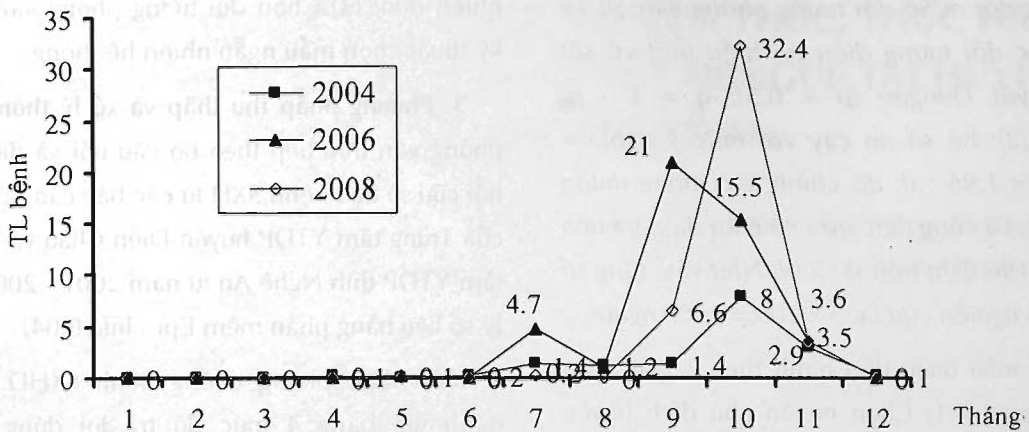
1. Một số đặc điểm dịch tễ học sốt Dengue/ sốt xuất huyết Dengue tại huyện Diễn Châu tỉnh Nghệ An từ năm 2001 - 2008

Biểu đồ 1. Tỷ lệ mắc sốt Dengue/ sốt xuất huyết Dengue tại huyện Diễn Châu tỉnh Nghệ An 2001 - 2008

Biểu đồ 1 cho thấy: tỷ lệ mắc SD/SXHD tại huyện Diễn Châu cao hơn toàn tỉnh từ 3 đến 10 lần và chu kỳ 2 - 3 năm lại tăng cao.

Biểu đồ 2 cho thấy: tỷ lệ mắc SD/SXHD đạt cao nhất vào tháng 9 và 10, sau đó giảm dần vào tháng 11, tháng 12.

Biểu đồ 2. Tỷ lệ mắc SD/SXHD theo tháng của 3 năm (2004 - 2008)

2. Kiến thức, thực hành của người dân về phòng chống sốt xuất huyết Dengue tại huyện Diên Châu năm 2008

Bảng 1. Kiến thức của người dân về dấu hiệu SXHD và về muỗi truyền bệnh SXHD

TT	Xã	Tỷ lệ có kiến thức (KT) về dấu hiệu SXHD (%)					Tỷ lệ có KT về muỗi truyền SXHD	
		n	Sốt	Đầu đau	Đau người	Ho	n	%
1	Diên Lâm	196	76,5	49,5	29,1	17,9	151	82,1
2	Diên Phúc	199	72,9	46,7	29,6	10,1	150	77,3
3	Diên Thành	200	86,0	52,3	49,0	26,5	175	90,3
4	Diên Thọ	200	66,5	43,0	18,0	15,0	150	75,3
5	Thị Trấn	199	80,4	49,2	42,7	14,6	163	79,8
	Toàn huyện	994	76,5	48,2	33,7	16,8	789	81,2

Bảng 1 cho thấy sốt cao là dấu hiệu mà người dân nhận biết nhiều nhất (66,5% - 86%); thấp nhất là triệu chứng ho (10,1 - 26,5%). Có tới 81,2% người dân ở Diên Châu nhận biết muỗi vằn (*Aedes aegypti*) là vectơ truyền bệnh SD/SXHD

Bảng 2. Kiến thức và thực hành của người dân huyện Diên Châu, tỉnh Nghệ An về phòng chống SXHD năm 2008

TT	Xã	n	Kiến thức về phòng chống bệnh SXHD (%)				Tỷ lệ nằm màn và loại bỏ nơi sinh sản của muỗi (%)	
			Rất thấp	Thấp	Trung bình	Cao	Nằm màn	Loại bỏ nơi sinh sản của muỗi
1	Diên Lâm	196	0,0	36,7	55,1	8,2	98,5	77,0
2	Diên Phúc	199	0,0	33,7	54,8	11,6	99,0	94,5
3	Diên Thành	200	1,0	10,5	53,5	35,0	97,5	88,0
4	Diên Thọ	200	4,5	36,0	53,0	6,5	98,0	87,5
5	Thị Trấn	199	0,0	22,6	60,3	17,1	93,0	87,9
	Toàn huyện	994	1,1	27,9	55,3	15,7	97,2	87,0

Bảng 2 cho thấy: có 55,3% người dân huyện Diên Châu đạt được mức độ kiến thức trung bình về phòng chống bệnh SD/SXHD; đạt mức độ cao là 15,7%. Về thực hành nằm màn đạt tỷ lệ cao (93,0 - 99,0%). Loại bỏ nơi sinh sản của muỗi có đến 87,0% đối tượng làm thường xuyên.

IV. BÀN LUẬN

1. Một số đặc điểm dịch tễ học SXHD ở Diên Châu tỉnh Nghệ An năm 2001 - 2008

Sốt Dengue/Sốt xuất huyết Dengue là 1 trong 5 bệnh có tỷ lệ mắc và tử vong cao nhất trong các bệnh truyền nhiễm ở Việt Nam.

Tại Nghệ An, SD/SXHD xuất hiện khắp các huyện thị của tỉnh. Trong đó, Diên Châu là huyện có tỷ lệ mắc/100000 dân cao nhất (199,7 năm 2001) và xảy ra ở tất cả các xã trong huyện. Qua đó cho thấy sốt xuất huyết không chỉ tấn công ở khu vực thành thị mà cả ở nông thôn. Kết quả này phù hợp với kết quả nghiên cứu dịch tễ học sốt xuất huyết ở Tiền Giang năm 2007.

Thống kê hồi cứu trong 8 năm (2001 - 2008) tại Nghệ An cho thấy dịch SXHD phát triển mạnh vào các năm 2001, 2006 và 2008. Giai đoạn 2001 - 2005, dịch xuất hiện thưa hơn với tỷ lệ thấp, nhưng giai đoạn 2006 - 2008 dịch lây lan trên diện rộng và tỷ lệ mắc cao tăng đột biến so với các năm trước. Như vậy, Dịch SD/SXHD bùng nổ theo chu kỳ với khoảng cách trung bình từ 2 - 3 năm. Điều này phù hợp với các nghiên cứu trước đây của Trần Văn Tiến và cộng sự khi nghiên cứu đặc điểm dịch tễ học SD/SXHD tại Việt Nam năm 2000 [3]. Có nhiều tác giả còn cho rằng do mặt bằng kháng thể kháng virút Dengue của người dân tại nhiều tỉnh mà trước đây dịch SD/SXHD đã xảy ra trong đó có Nghệ An thì những năm vừa qua, khó có dịch SD/SXHD tái hiện.

Từ kết quả nghiên cứu cho thấy, SD/SXHD ở Nghệ An xuất hiện vào mọi tháng trong năm với tần suất thấp nhất ở các tháng 1 - 4, bắt đầu tăng từ tháng 7 và bùng phát từ tháng 8 đến 11 hàng năm. Có chiều hướng gia tăng trong 6 tháng cuối năm, vào lúc thời tiết xuất hiện mưa nhiều, nhiệt độ không khí thuận lợi cho sự sinh trưởng của muỗi *aedes aegypti*. Điều này thể hiện tính chất phân bố theo mùa của dịch sốt xuất huyết ở Diên Châu nói riêng và Nghệ An nói chung cho đến nay vẫn không thay đổi, phù hợp với các nghiên cứu dịch tễ học dịch sốt xuất huyết của cả nước. Theo Trần Văn Tiến, Hạ Bá Khiêm, [2, 3], ở miền Bắc thuộc vùng khí hậu châu Á nhiệt đới, bệnh thường xảy ra từ tháng 4 - 11, những tháng khác bệnh ít xảy ra vì thời tiết lạnh, ít mưa, không thích hợp cho sự sinh sản và hoạt động của *Aedes aegypti*. Bệnh phát triển nhiều hơn từ tháng 6 đến tháng 10 và đỉnh cao vào tháng 7, 8, 9 và tháng 10.

2. Kiến thức và thực hành của người dân về phòng chống dịch

Diên Châu là huyện đồng bằng, hệ thống y tế, giáo dục tương đối tốt. Điều này có ý nghĩa quyết định trong công tác tuyên truyền, phổ biến kiến thức phòng chống Sốt Dengue/ Sốt xuất huyết Dengue. Kết quả điều tra cho thấy đa số các đối tượng nghiên cứu trong độ tuổi lao động, có trình độ học vấn chủ yếu bậc trung học cơ sở và trung học phổ thông (chiếm 83,2%).

Qua điều tra, đa số người dân có kiến thức cơ bản về sốt xuất huyết. Hơn 70% người dân biết về sốt xuất huyết với các dấu hiệu như: sốt, đau đầu, sổ mũi, ho, đau người, trong đó sốt là dấu hiệu được người dân biết nhiều nhất. Tiếp theo các dấu hiệu đau đầu, đau người. Diên Châu là xã có tỷ lệ người dân biết các dấu hiệu của sốt xuất huyết cao nhất trong 5 xã nghiên cứu.

Người dân có hiểu biết tốt về vectơ truyền bệnh sốt xuất huyết. Có gần 80% đối tượng biết muỗi là vectơ truyền bệnh sốt xuất huyết. Trong số đó, biết chính xác đó là muỗi vằn (*Aedes Aegypti*) chiếm 81,2% (cao nhất ở xã Diễn Thành: 90,3%). Tuy nhiên, trong số 641 đối tượng biết muỗi vằn truyền bệnh sốt xuất huyết, chỉ có 230 người (35,9%) biết loại muỗi này hoạt động mạnh nhất vào ban ngày. Tỷ lệ này thấp so với các điều tra trước đây, là một trong những nguyên nhân làm cho hiệu quả phòng chống SD/SXHD thấp.

Thực hành của người dân về phòng tránh bệnh sốt xuất huyết: do làm tốt công tác tuyên truyền, người dân biết muỗi là vectơ truyền bệnh sốt xuất huyết nên có tới 96,2% đối tượng nghiên cứu xác định mắc màn khi ngủ là cách phòng chống bệnh có hiệu quả. Tuy nhiên người dân vẫn chưa thấy việc ngủ trưa là phải nhất thiết nằm trong màn nên người nông dân có tỷ lệ mắc SD/SXHD cao hơn các thành phần khác. Đối với các vùng nông thôn Việt Nam, trong điều kiện hiện tại, biện pháp ngủ màn để phòng muỗi đốt dễ thực hiện nhờ thói quen và đem lại hiệu quả cao. Con người ngày nay biết rất rõ tính tích cực cũng như ảnh hưởng của hóa chất diệt côn trùng đối với sức khỏe, môi trường và sự kháng thuốc, nên đã tìm cách giảm và tránh lạm dụng hóa chất.

Qua điều tra, chúng tôi nhận thấy có tới 87% người dân huyện Diễn Châu đã thường xuyên thực hiện loại bỏ nơi sinh sản của muỗi, điều đó thể hiện ý thức tự nguyện sẵn sàng tham gia phòng chống sốt xuất huyết. Người dân đã từng tham gia nhiều các hoạt động phòng chống sốt xuất huyết như: phát quang bụi rậm (89,8%), khơi cống rãnh (87,4%), phá nước đọng (72,4%), thu dụng cụ chứa nước (65,4%) và loại bỏ các dụng cụ phế thải.

Kết quả nghiên cứu cho thấy kiến thức, thực

hành của người dân huyện Diễn Châu, tỉnh Nghệ An tương đối tốt. Tuy vậy, một số kiến thức như hiểu biết về vectơ truyền bệnh, tỷ lệ cộng đồng tham gia các việc làm cụ thể, thiết thực để phòng SD/ SXHD chưa thật sự cao đối với một địa phương có nguy cơ lớn, dễ dàng xảy ra dịch SD/ SXHD.

V. KẾT LUẬN

Một số đặc điểm dịch tễ học bệnh SD/SXHD tại huyện Diễn Châu tỉnh Nghệ An thời gian từ 2001 - 2008.

- Sốt xuất huyết tại huyện Diễn Châu ở mức độ dịch cao, gấp 5,2 lần so với toàn tỉnh. Xảy ra quanh năm nhưng tăng nhiều vào tháng 9, tháng 10.

- Dịch SXH thường theo chu kỳ 2 - 3 năm.

Kiến thức, thực hành của người dân huyện Diễn Châu, tỉnh Nghệ An.

- Kiến thức về bệnh SXHD và phòng chống SXHD: Trong 4 triệu chứng của bệnh SXHD, thì kiến thức của người dân về triệu chứng sốt cao nhất (76,5 %), thấp nhất là triệu chứng ho (16,8%). Có 81,2% người dân hiểu biết muỗi vằn là muỗi truyền bệnh SXHD. Chỉ có 55,3% người dân có kiến thức mức độ trung bình và 15,7% có kiến thức mức độ cao về triệu chứng, đường lây và cách phòng chống bệnh SXHD.

- Thực hành về phòng chống SXHD: Có 97,2% người dân tại huyện Diễn Châu sử dụng biện pháp nằm màn tránh muỗi và 87,0% người dân thường xuyên thực hiện loại bỏ nơi sinh sản của muỗi.

KHUYẾN NGHỊ

Cần có các nghiên cứu theo dõi thực hành của người dân trong phòng chống SXHD để đề ra các biện pháp sát thực có hiệu quả cao trong phòng chống SXHD.

Cần tăng cường truyền thông giáo dục sức khỏe về phát hiện bệnh, đường lây và cách phòng bệnh SD/SXHD cho cộng đồng sâu rộng để tăng hiểu biết của người dân cao hơn.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Nguyễn Trung Thành, Lê Diên Hồng (1971). Tình hình dịch tễ học bệnh sốt xuất huyết tại Hà Nội năm 1969. Tóm tắt công trình nghiên cứu khoa học 1966 - 1971. Bộ Y tế, 66 - 67.

2. Trần Văn Tiến, Hoàng Thuỷ Nguyên, Trương Uyên Ninh, Vũ Sinh Nam (1989). Sự phân bố bệnh sốt dengue lưu hành ở Việt Nam,

1980 - 1988. Công trình nghiên cứu khoa học. Viện VSDTH, 215.

3. Trần Văn Tiến, Nguyễn Chác Tiến, Vũ Sinh Nam, Nguyễn Hữu Tâm và Nguyễn Thu Yến, (1993). Tình hình sốt Dengue/sốt xuất huyết Dengue và khuyến nghị chiến lược phòng chống ở Việt Nam. Dengue News Letter, WHO, số 18. Trang 29 - 32, 29 - 32.

4. Trần Văn Tiến, Trịnh Quân Huấn, Vũ Sinh Nam, Nguyễn Thị Kim Tiến, Đỗ Quang Hà và Trương Uyên Ninh (2000). Tình hình bệnh SD/SXHD ở Việt Nam. Hội nghị quốc tế về Sốt rét và các bệnh nhiệt đới, Colombia, 157.

Summary

SOME CHARACTERISTICS OF EPIDEMIOLOGY AND KNOWLEDGE, PRACTICE OF PEOPLE ON DENGUE FEVER IN THE DISTRICT DIEN CHAU, NGHE AN PROVINCE

Research done at Dien Chau district, Nghe An province from July 2008 to October year 2009. **Objective:** Describe some epidemiological characteristics and identify knowledge and practice of the people on prevention of dengue hemorrhagic fever. **Methods:** Describe the 1000 cross section of people using semi - structured questions, rescue and retrieval of data on some epidemiological characteristics from 2001 to 2008. **Results:** The patients on Dengue fever at Dien Chau 5.2 times higher than the province, occurring throughout the year, up high in September, 10. Translate a 2 - 3 year periodicity. There are over 81% of people know is the vector mosquitoes transmit the disease, but only 55% of people with average knowledge about the disease on Dengue fever. There are over 87% of people willing to participate on Dengue fever prevention by eliminating breeding sites of mosquitoes. Over 97% of people in Dien Chau prevention Dengue fever screen by lying.

Keywords: Dengue fever, Dien Chau district, Knowledge, Practice

NGHIÊN CỨU THỰC TRẠNG TIẾP CẬN THUỐC, THUỐC THIẾT YẾU TẠI MỘT SỐ TRẠM Y TẾ XÃ THUỘC 24 TỈNH

Trần Thị Thoa, Trương Việt Dũng, Phạm Quốc Bảo, Nguyễn Thị Thu
Trường Đại học Y Hà Nội

Nghiên cứu được thực hiện tại 176 trạm y tế xã của 24 tỉnh thuộc 8 vùng trong cả nước với mục tiêu là mô tả thực trạng tiếp cận thuốc, thuốc thiết yếu tại các TYTX. **Đối tượng và phương pháp nghiên cứu:** thiết kế nghiên cứu mô tả cắt ngang. Các thông tin về sự sẵn có thuốc thiết yếu, chất lượng thuốc, nhân lực dược, tài chính cho thuốc và tiếp cận thông tin thuốc được thu thập bằng cách sử dụng các bảng kiểm, phiếu điền thông tin, kiểm kê quầy thuốc, tủ thuốc và phân tích các